

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО ГАРАНТУЮТЬ ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

CRIMINAL LAW NORMS GUARANTEEING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: DEFINITION OF THE CONCEPT

Майка М.Б., к.ю.н., адвокат,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут держави та права імені С.С. Дністрянського

Стаття присвячена аналізу та систематизації заходів українського кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які спрямовані на забезпечення та гарантування права на справедливий суд. Охоплюючи положення Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України, стаття розкриває їхню важливість та вплив на судочинство.

Автор ретельно аналізує сутність кримінально-правових заходів, визначаючи їх як систему нормативно визначених правил та гарантій, призначених для захисту правосуддя та реалізації основоположного права людини на справедливий суд. Підкреслюється, що ефективність цих заходів є важливою складовою правового простору, оскільки вони визначають стандарти справедливості в кримінальних справах.

Стаття докладно розглядає чинне законодавство та виявляє як позитивні аспекти, так і прогалини. Зазначається, що правова охорона права на справедливий суд має свої моменти невизначеності, що потребують уваги та подальших удосконалень. Особлива увага приділяється аналізу правових гарантій та обмежень під час кримінального провадження, які визначаються чинним законодавством для забезпечення справедливих та об'єктивних судових рішень.

Висновки статті розглядають різні аспекти реалізації права на справедливий суд, зокрема визначення механізму відповідальності за неправосудні рішення суду, оптимізацію процедур повідомлення сторін та забезпечення ефективного захисту адвокатських прав. Автор також вносить пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства з метою вирішення існуючих проблем та покращення правового регулювання права на справедливий суд.

Стаття важливою мірою сприяє розумінню та удосконаленню кримінально-правових норм для забезпечення ефективності та довіри до судової системи, а також гарантує справедливість та правовий захист у сучасному правовому середовищі.

Ключові слова: право на справедливий суд, кримінально-правові норми, кримінальний процес, складові права на справедливий суд, судочинство.

The article is devoted to the analysis and systematization of the measures of Ukrainian criminal legislation aimed at ensuring and guaranteeing the right to a fair trial. Covering the provisions of the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine, the article reveals their importance and influence on the judiciary.

The author carefully analyzes the essence of criminal legal measures, defining them as a system of normatively determined rules and guarantees designed to protect justice and realize the fundamental human right to a fair trial. It is emphasized that the effectiveness of these measures is an important component of the legal space, as they determine the standards of justice in criminal cases.

The article examines the current legislation in detail and reveals both positive aspects and gaps. It is noted that the legal protection of the right to a fair trial has its moments of uncertainty that require attention and further improvements. Special attention is paid to the analysis of legal guarantees and restrictions during criminal proceedings, which are determined by the current legislation to ensure fair and objective court decisions.

The conclusions of the article consider various aspects of the implementation of the right to a fair trial, in particular, determining the mechanism of responsibility for unjust court decisions, optimizing procedures for notifying the parties and ensuring effective protection of attorney rights. The author also makes suggestions for improving criminal legislation in order to solve existing problems and improve the legal regulation of the right to a fair trial.

The article contributes significantly to the understanding and improvement of criminal law norms to ensure efficiency and trust in the judicial system, and also guarantees fairness and legal protection in the modern legal environment.

Key words: the right to a fair trial, criminal law norms, criminal process, components of the right to a fair trial, judiciary.

В період сьогодення право на справедливий суд є одним із основоположних, фундаментальних прав кожної людини, завдяки існуванню цього права можна говорити про розвиток та реалізацію принципів демократії та правових основ державотворення, адже воно є гарантією захисту порушених прав, свобод та законних інтересів особи. Враховуючи правообмежувальну сферу кримінального процесу, належне та результативне втілення цього права стає неможливим без чіткого розуміння його поняття та проблем.

Актуальність дослідження кримінально-правових норм, що стосуються права на справедливий суд, є нагальним завданням, оскільки воно впливає на якість судочинства, додержання прав людини та виконання міжнародних зобов'язань України. Такі дослідження можуть сприяти подальшій оптимізації кримінального законодавства і забезпечити належний захист прав громадян у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження кримінально-правових норм що гарантують право на справедливий суд проводили Ю. П. Аленін, І. В. Гло-

вюк, О. Г. Яновська, У. З. Коруч, О. Л. Котович, С. В. Лунін, Л. М. Лобойко, Ю. М. Мирошніченко, О. С. Ткачук, О. Ю. Льошенко, О. В. Бойко та інші.

Метою даного дослідження є комплексне дослідження кримінально-правових норм що гарантують право на справедливий суд, дослідження наукових висновків щодо реалізації права на справедливий суд в кримінальному процесі та визначення проблематики даного питання.

Виклад основного матеріалу. Право особи на справедливий суд є фундаментальним правом людини і гарантується ст. 55 Конституції України (далі – КУ) та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). У ст. 6 ЄКПЛ формально визначена сукупність елементів права на справедливий суд, до яких входить: необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи, належну (справедливу) судову процедуру, публічний судовий розгляд, розумний строк судового розгляду, розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [2].

Кримінально-правові заходи, які захищають право на справедливий суд можливо визначити як сукупність

нормативно визначених кримінально-правових правил та гарантій, які спрямовані на охорону правосуддя та забезпечують реалізацію права людини на справедливий суд.

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) доступ до правосуддя є однією із загальних засад кримінального провадження, зміст якої розкривається в положенні ч. 1 ст. 21 КПК України, згідно з яким кожному гарантується право на справедливий суд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Аналізуючи зміст ст. 21 КПК України можна дійти до висновку, що законодавець в даній статті встановив два взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих принципи – доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Таке бачення є цілком логічним, адже їх взаємозв'язок є безсумнівним. Доступ до правосуддя в контексті кримінального провадження передбачає надання учасникам провадження можливість звертатися до суду за захистом порушених прав та законних інтересів з метою їх відновлення [6].

Зважаючи на пріоритетність завдання кримінального провадження щодо захисту особи, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, на законодавчому рівні має бути передбачена можливість особи безперешкодно та негайно звернутися до суду за захистом та відновленням своїх прав та інтересів. З огляду на це, оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, передбачене главою 26 КПК України, є основним способом захисту порушених прав особи на стадії досудового розслідування.

Невіддільними елементами права на справедливий суд є незалежність та неупередженість суду. Про це свідчить положення ч. 1 ст. 21 КПК України, відповідно до якого, кожному гарантується право на справедливий суд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [3]. Також даний елемент закріплюється у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у якій зазначено: «кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом» [1].

Крім того, незалежність судді передбачується ст. 482 КПК України, у якій визначено особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу, а також вимогу щодо негайного звільнення судді, якщо мета затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута.

У п. 20 ч. 1 ст. 7 КПК України затверджено принцип гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. Також цей принцип знаходить вияв у ч. 5 ст. 27 КПК України, згідно якого учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом [5]. Також під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК України, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою аудіо-відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України [5]. Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 107 КПК України, учасники судового провадження

мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Таким способом, врахування на рівні процесуального законодавства обов'язкового фіксування технічними засобами кримінального провадження в суді під час судового провадження є важливим елементом принципу гласності з метою забезпечення відкритості судового провадження, а відповідно реалізації права особи на справедливий суд [4].

Засада розумності строків займає одне із основних місць у переліку загальних засад кримінального провадження (п. 21 ч. 1 ст. 7 КПК України), яка безпосередньо впливає із завдань кримінального провадження, що визначаються ст. 2 КПК України. Важливою ланкою цієї засади є забезпечення швидкості, повноти та об'єктивності розслідування і судового розгляду [1].

Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, який застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ст. 8 КПК України). Також кримінальне провадження реалізовується на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів (ч. 1 ст. 22 КПК України).

У розділі XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачена відповідальність за злочини, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері здійснення правосуддя.

Згідно з ч. 2 ст. 59, а також ст. 63 та п. 6 ст. 129 Конституції України право на захист є однією з найважливіших гарантій здійснення правосуддя, в Кримінальному кодексі України це право знаходить вияв у ч. 1 ст. 374, у якій стверджується, що недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, дізнавачем, прокурором або суддею карається законом.

Також не менш важливою є ч. 2 ст. 374 КК України, яка захищає право особи на справедливий суд – невинна особа не може бути засудженою у вчиненні кримінального правопорушення. Крім того, забороняється притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинного, а також створення штучних доказів або інших фальсифікацій (ст. 372 КК України).

Охороняється також незалежність суддів, відповідно до ст. 376 КК України, забороняється у будь-якій формі втручання в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення.

Забороняється здійснення незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (далі – АСДС). Позовні заяви, скарги, подання та інші, передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в АСДС, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження документів. Відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду передбачена ст. 376¹ КК України.

Примушування особи давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку державних службовців є порушенням ст. 373 КК України і карається законом. Згідно зі ст. 28 і ст. 62 КУ ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а обвинувачення особи не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Цим конституційним приписам співвідноситься ст. 22 КПК, яка забороняє домагатися показань осіб, що беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та застосування інших незаконних заходів.

Визначення норм КПК України, які спрямовані на захист судочинства є важливим завданням цього дослідження. Так, наприклад, статтею 23² Кримінально-процесуального кодексу 1960 року передбачалось такий тип судового рішення, як окрема ухвала суду. Відповідно до вказаної норми закону, при визначених передумовах, суд виносить окрему ухвалу (постанову), якою звертає увагу державних органів, громадських організацій або посадових осіб на встановлені по справі факти порушення закону, причини і умови, що сприяли також може бути винесено в разі виявлення судом порушень прав людини і громадянина та інших порушень закону, які сталися під час провадження дізнання, досудового слідства або при розгляді справи нижчестоящим судом.

Проте, оновлений КПК України не містить визначень або норм, які б здійснювали регулювання постановлення такого типу судових рішень як окрема ухвала (постанова), що надавала б суду можливість апелювати до державних органів чи посадових осіб, службовців з метою належного реагування на зафіксовані в процесі судового розгляду порушення закону, прав і основоположних свобод людини органом досудового розслідування чи судом нижчої інстанції.

Втім, постановлення окремих ухвал, за приписами ст. 378 КПК України можливе лише при вирішенні питань щодо заходів піклування про неповнолітніх і непрацездатних та збереження майна обвинуваченого. Таким чином, за наявності у обвинуваченого неповнолітніх дітей, що залишились без нагляду, непрацездатних батьків чи інших близьких родичів чи потребують матеріальної допомоги, суд зобов'язаний з ухваленням вироку, порушити окремою ухвалою перед службою в справах дітей чи відповідним органом опіки і піклування, органом соціального захисту населення про необхідність влаштування цих неповнолітніх чи непрацездатних або встановлення опіки над ними. Також, при наявності у обвинуваченого житла чи іншого майна, суд зобов'язується вжити заходів щодо збереження цього майна і повідомити обвинуваченого про здійснення заходів передбачених ст. 378 КПК України.

Захист судочинства реалізовується також у статтях 323–327 КПК України. Наприклад ст. 323 КПК України визначає наслідки неприбуття обвинуваченого на судовий розгляд. Якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не прибув за викликом у судове засідання, суд відкладає судовий розгляд, призначає дату нового засідання і вживає заходів до забезпечення його прибуття до суду. А також, суд має право постановлення ухвали про привід обвинуваченого або ухвалу про накладання на нього грошового стягнення передбаченого цим кодексом. Втім, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо деяких окремо визначених КПК України злочинів, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого, окрім передбачених ч. 2 ст. 323 КПК України випадків.

У ст. 324 КПК України розкриваються наслідки неприбуття прокурора і захисника. Визначається, що в разі неприбуття прокурора або захисника на судовий розгляд з не поважних причин, суд порушує питання про відповідальність зазначених осіб, перед органами, що згідно з законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності. Також у разі неможливості участі у судовому розгляді прокурора чи захисника, врегульовується питання призначення іншого у встановленому законом порядку.

Наслідки неприбуття потерпілого визначені ст. 325 КПК України у якій зазначено: Якщо в судове засідання не прибув за викликом потерпілий, який належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати всі обставини під час судового розгляду, вирішує

питання про проведення судового розгляду без потерпілого або про відкладення судового розгляду. Суд має право накладати грошове стягнення на потерпілого у випадках та порядку, передбачених главою 12 КПК України.

У випадку, якщо в судове засідання не прибув за викликом свідок, спеціаліст, перекладач або експерт, заслухавши думку учасників судового провадження, суд після допиту інших присутніх свідків призначає нове судове засідання і вживає заходів для його прибуття. Суд також має право постановити ухвалу про привід свідка та/або ухвалу про накладення на нього грошового стягнення у випадках та в порядку, передбачених главами 11 та 12 КПК України.

Оскільки право на справедливий суд є одним із найважливіших прав людини, визнаних як національним законодавством, так і міжнародними угодами, питання правильної і чіткої реалізації та охорони права на справедливий суд стають особливо актуальними в контексті розвитку кримінального законодавства. Іноді законодавчі недоліки можуть підірвати довіру до судової системи та привести до порушень прав людини. Тому завжди актуальним є визначення проблематики та шляхів вдосконалення норм кримінального законодавства, пов'язаних з правом особи на справедливий суд.

Поточною проблемою чинного кримінального законодавства є відсутність кримінальної відповідальності за завідома неправосудне рішення. Відповідно до рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) № 7-р/2020 від 11.06.2020, через шість місяців з дня ухвалення рішення втратила чинність ст. 375 КК України, яка була визнана неконституційною. Стаття КК України, яка втратила чинність, передбачала, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. Другою частиною статті було передбачено, що ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкодження законній професійній діяльності журналіста, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. У своєму рішенні КСУ зазначив що: в статті 375 Кодексу не встановлено критеріїв, за якими можна визначити, який вирок, рішення, ухвала або постанови судді (суддів) є «неправосудними», а також не розкрито змісту сполучення слів «завідомо неправосудний», що уможливило неоднозначне розуміння складу злочину, кваліфікацію якого здійснено за цією нормою; формулювання диспозиції статті 375 Кодексу допускає можливість зловживання нею при вчиненні органами досудового розслідування дій, що мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності судді лише за факт постановлення ним судового рішення, яке, за суб'єктивним розумінням слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є «неправосудним» (зокрема, у разі незгоди з цим рішенням); кримінальний закон має відповідати вимогам юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбаченості. Це є гарантією здійснення суддею правосуддя на засадах верховенства права та ефективної реалізації кожного конституційного права на судовий захист [5].

З огляду на наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що стаття 375 Кримінального кодексу суперечить частині першій статті 8 Конституції України.

Проте, вилучена ст. 375 КК України була важливим елементом реалізації права особи на справедливий суд, адже гарантувала принцип незалежності та неупередженості суддів та зменшувала ризик зловживання повноваженнями судді чи застосування влади з корисливих мотивів чи інших особистих інтересів. До того ж, у разі втручання в їхню діяльність судді можуть відстоювати свою правову позицію, як потерпілі у кримінальних провадженнях за статтею 376 Кримінального кодексу України. Тому створення правової норми, яка мала б на меті охорону права

особи на справедливий суд та здійснення захисту від умисних, неправомірних рішень суддів є важливим та необхідним елементом оптимізації кримінального законодавства.

Наступною не менш важливою проблемою є встановлення незначних штрафів передбачених за неявку до суду. Відповідно до ст. 139 КПК України, якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

– від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора (від 671 грн до 1342 грн на 2023 рік);

– від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду (від 1342 грн до 5368 грн на 2023 рік);

Якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не прибув за викликом у судові засідання, суд відкладає судовий розгляд, призначає дату нового засідання і вживає заходів до забезпечення його прибуття до суду. Суд також має право постановити ухвалу про привід обвинуваченого та/або ухвалу про накладання на нього грошового стягнення в порядку, передбаченому главами 11 та 12 КПК України.

Додатковим напрямом оптимізації кримінально-процесуального законодавства з метою забезпечення реалізації права на справедливий суд є впровадження електронних технологій у судочинство [9].

Проблемним питанням кримінального законодавства є відсутність захисту за порушення гарантій адвокатської діяльності. У ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено перелік професійних прав адвоката, зокрема п. 1 ч. 1 ст. 23 Закону визначає, що забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності. Також забороняється вимагання від адвоката, його помічника, стажиста надання відомостей що становлять адвокатську таємницю. Забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

При проведенні обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також має бути при-

сутній представник ради адвокатів регіону, крім винятків передбачених законодавством.

З метою забезпечення дотримання вимог ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Тож можна вважати, що законодавство України слідує міжнародному принципу недоторканності адвокатської таємниці. Фактично існує імперативна норма, яка забороняє оглядати, вивчати або вилучати матеріали, що відносяться до адвокатської таємниці, встановлений чіткий порядок здійснення обшуку. Проте, кримінальне законодавство не передбачає чітко визначеної кримінально-правової норми, яка забезпечувала б захист за порушення гарантій адвокатської діяльності та передбачала кримінальну відповідальність за порушення даної норми.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати наступні **висновки**:

– кримінально-правові заходи, які захищають право на справедливий суд можливо визначити як сукупність нормативно визначених кримінально-правових правил та гарантій, які спрямовані на охорону правосуддя та забезпечують реалізацію права людини на справедливий суд;

– Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України встановлюють обмеження та гарантії, що забезпечують дотримання права на справедливий суд у ході здійснення судочинства;

– чинне законодавство України містить ряд прогалин в частині кримінально-правової охорони права на справедливий суд.

В ході дослідження було виявлено та описано актуальні проблеми реалізації права на справедливий суд у кримінальному законодавстві. З метою оптимізації кримінально-правових норм з реалізації права на справедливий суд запропоновано вирішити наступні проблеми:

– визначити механізм кримінально-правових заходів відповідальності за завідомо неправосудне рішення суду;

– розглянути можливість застосування більш ефективних заходів для здійснення своєчасного повідомлення сторін для забезпечення присутності учасників в судових процесах;

– врегулювати питання забезпечення захисту прав та гарантій адвокатської діяльності та визначення кримінальної відповідальності за їх порушення.

Зміцнення правового регулювання права на справедливий суд та вирішення описаних в науковій роботі проблем кримінального законодавства сприятиме підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню справедливих та об'єктивних рішень. Дослідження поняття права на справедливий суд виявилось актуальним та важливим для подальшого розвитку кримінального права та процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Публічність судового розгляду як гарантія права на справедливий суд. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 лист. 1950 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.09.2023).
3. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/conv#top> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Костін М. Забезпечення розумних строків судочинства у кримінально-процесуальному законодавстві України. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «*Законодавство України*». ВР України : офіційний вебпортал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.09.2023).
6. Погорецький М. Право на справедливий суд. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. – 2012. – Вип. 91. – С. 4–8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yug_2012_91_3. (дата звернення: 20.09.2023).
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016. База даних «*Законодавство України*». ВР України : офіційний веб- портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 20.09.2023).
8. Рішення Конституційного Суду України № 7-п/2020 від 11.06.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v007p710-20> (дата звернення: 20.09.2023).
9. Maksym Maika. The Implementation of E-justice within the Framework of the Right to a Fair Trial in Ukraine: Problems and Prospects. *AJEE*. 2022. С. 249–262. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5-2-n000320> (дата звернення: 20.09.2023).
10. Навроцька Ю., Угриновська О. Тенденції електронізації цивільного судочинства України *Право України*, № 8, 2017 с. 130–138.